

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
(повне найменування вищого навчального закладу)

Інститут математики, економіки і механіки
(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра соціальної психології
(повна назва кафедри)

Дипломна робота

магістра
(ступінь вищої освіти)

на тему: «Творчість М.Я. Грота та становлення національних наукових психологічних шкіл України»

«Творчість М.Я. Грота та становлення національних наукових психологічних шкіл України»

«Creativity of N. Grot and formation of national scientific psychological schools of Ukraine»

Виконала: студентка д форми навчання спеціальності 053 Психологія

ПІБ Лупу О.С.

Керівник д.соц.н., професор

ПІБ Подшивалкіна В.І.

Рецензент д.психол.н., професор

ПІБ Лефтеров В.О.

Рекомендовано до захисту: Протокол засідання кафедри №__ від ____.____.20__ р. Завідувач кафедри _____ (підпис) ПІБ	Захищено на засіданні ЕК № ____ протокол № __ від ____.____.20__ р. Оцінка _____ / _____ / _____ (за національною шкалою, шкалою ECTS, бали) Голова ЕК _____ (підпис) ПІБ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ІСТОРІОГРАФІЇ ТВОРЧОСТІ М.Я.ГРОТА.....	6
1.1 Творчість М. Я. Грота як предмет історіографічного дослідження	6
1.2. Біографічний метод дослідження в психології	17
1.3 Контент-аналіз як метод психологічного дослідження.....	24
Висновки до розділу.....	31
РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	34
Висновки до розділу.....	39
РОЗДІЛ 3. ЗМІСТОВНІ СКЛАДОВІ ТВОРЧОСТІ М.Я. ГРОТА І СУЧАСНІ НАЦІОНАЛЬНІ ПСИХОЛОГІЧНІ ШКОЛИ УРАЇНИ.....	40
3.1. Біографічний огляд життя і творчості М.Я.Грота.....	40
3.2. Методологічні основи психології в дослідженнях М.Я.Грота і Г.О. Балла.....	50
3.3.Змістовний аналіз психологічного розуміння особистості в концепціях М.Я.Грота і Г.О. Балла.....	66
Висновки до розділу	79
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86

ВСТУП

Актуальність роботи пов'язана з необхідністю відтворення імені Миколи Яковича Грота. Спрямованість у минуле і його об'єктивний аналіз допомагає виявити і усвідомити неминущу цінність деяких ідей і відкриттів, підходів до вирішення питань, які і сьогодні не втрачають своєї значущості. На основі наявного в історії психологічної науки досвіду можливе вирішення багатьох методологічних проблем, що постають перед психологією в наші дні, цей досвід дає і більш точне уявлення про сучасне наукове знання, яке, в ретроспективі, стає більш об'ємним і адекватним.

У зв'язку з цим особливо значущим і актуальним видається дослідження творчого шляху М.Я. Грота. Важливим видається й той факт, що М.Я. Грот прагнув побудувати психологію на об'єктивному, науковому фундаменті, з огляду на всі досягнення і вітчизняної, і зарубіжної науки, але зберігаючи в той же час властивості українського гуманітарного знання особливості і спрямованість.

З ім'ям Миколи Яковича Грота тісно пов'язане виникнення наукової психології в Україні, видання першого спеціалізованого журналу «Питання філософії і психології». М.Я. Грот заклав основи експериментального дослідження і спільної (колективної) творчості в науковій сфері. Він був активним прихильником практичного використання психології, її зв'язків з педагогікою, медициною і юриспруденцією. М.Я. Гроту належить перше вітчизняне експериментальне дослідження емоцій [8].

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що аналіз факторів наукових поглядів М.Я. Грота розширює уявлення про загальні закономірності, що вплинули на розвиток психологічної науки в Україні на рубежі століть. Аналіз підходів М.Я. Грота і його сучасників до вирішення основоположних, методологічних проблем психологічної науки, показує характерні особли-

вості вітчизняної психології, а також виявляє своєрідність відношення вчених до проблеми становлення і розвитку психології.

Прикладне значення роботи в тому, що матеріали роботи можуть знайти застосування в навчальних курсах і програмах таких дисциплін як історія психології, психологія особистості, а також у змісті спецкурсу з історії вітчизняної психології. Результати дослідження можуть бути використані і при розробці методологічних проблем загальної психології та психології особистості, а також при вивченні становлення категоріального ладу психологічної науки і розвитку об'єктивних методів дослідження емоцій.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в наш час його діяльність і погляди майже не були предметом спеціального наукового дослідження, невелика кількість сучасних науковців звертаються до творчості М.Я. Грота, недостатньо повно розглядаються методологічні і теоретичні питання його наукової діяльності. А в сучасних наукових дослідженнях недостатньо повно розглядаються важливі аспекти наукових питань. Достатньо сказати, що в психологічних словниках його прізвище майже не згадувалося до останнього часу.

Творчий шлях та наукові досягнення М.Я.Грота аналізують такі відомі науковці: Б.Г. Ананьєв, В.К.Вілюнас, Т.Д. Марценківська, П.С. Шкурінов, С.Л. Рубінштейн, Г.І. Челпанов, А.М. Ждан, В.А. Роменець, М.Г. Ярошевський, В.В. Рибалка, В.І. Подшивалкіна, А.Б. Міхальова, М.Д. Бойправ, та ін [10].

Метою дослідження є вплив ідей М.Я. Грота на розвиток психологічної науки та становлення національних наукових психологічних шкіл України.

Відповідно до мети дослідження сформувався такі задачі дослідження:

1.Описати творчість М.Я. Грота як предмет історіографічного дослідження;

2. Визначити біографічний метод, як метод наукового пізнання та дослідити біографію М.Я. Грота за допомогою цього методу;

3. Описати контент-аналіз, як метод психологічного дослідження;

4. Виявити методологічні сторони психологічного дослідження М.Я. Грота та показати вплив його досліджень на методологічні аспекти сьогодення;

5. Виявити зміст особистісних концепцій в дослідженнях М.Я. Грота та Г.О. Балла.

Об'єктом дослідження є наукова література з проблеми дослідження, біографічні та автобіографічні матеріали, а також статті, нариси, спогади і відгуки про М.Я. Грота і його наукової діяльності в роботах наукових сучасників сьогодення.

Предметом дослідження є життєвий та творчий шлях М. Я. Грота, вклад М. Я. Грота в науку, представлений в його наукових роботах та роботах сьогодення.

Методологічну основу дослідження склали: метод порівняльного аналізу першоджерел, біографічний метод, методи контент-аналізу, метод повільного читання і систематизації психологічних висловлювань.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел наукової літератури.

ВИСНОВКИ

1. В результаті історіографічного дослідження наукової творчості М.Я. Грота було виявлено неабиякий внесок в становлення національних психологічних шкіл України. Сучасні наукові дослідники, роботи яких було проаналізовано з захопленням аналізують науковий вклад М.Я. Грота в психологію сучасності. Сучасники вважають М.Я. Грота одного з перших вчених хто започаткував експериментальну психологію в Україні і Росії. Саме з дослідження емоціональної сфери особистості вчений почав психологічну діяльність. Про це свідчить його магістерська дисертація «Психологія почувань в її історії та головних основах» яка вважається першим вітчизняним дослідженням емоцій, де М.Я. Грот представив теорію почувань, визначив існування зв'язку між почуттями і психічними явищами, обґрунтував закони їх генезису і ускладнень, встановив принципи класифікації почувань, а також показав можливість практичного застосування наукових результатів. Також безпосередньо експериментальна творчість М.Я.Грота пов'язана з теорією експериментальної психології, яка представлена в роботі «Основи експериментальної психології».

Особливістю наукової позиції М.Я. Грота є його трепетне звернення до історії походження та розвитку тієї чи іншої розглянутої ним теорії. Розробляючи свою теорію експериментальної психології, М.Я. Грот, писав про необхідність вивчення історії психології, відзначаючи, що вона дає нам в руки ключ до розв'язання багатьох проблем, що стоять перед сучасною наукою.

В результаті огляду наукових поглядів М.Я. Грота, проаналізованих в сучасних роботах, виявляється цікавість вченого до духовної психології і філософії. В рамках цього погляду вчений досліджує особистісні проблеми. Великий вплив на психологічні погляди стосовно концепцій особистості, виявляє його належність до філософсько-психологічної наукової школи, яка сформувалася в кінці ХІХ. М.Я. Грот вважав що психологія повинна бути

об'єктивною природничою експериментальною наукою, що саме психологія повинна лежати в основі наук про людину, був активним прихильником практичного використання психології в дослідженні особистості та інших аспектів психологічної науки.

В результаті аналізу обраних робіт сучасників зауважимо, що на особливу увагу заслуговує теорія психічного оберту М.Я. Грота. У кожному психічному акті він виділяє 4 фази, разом вони складають оберт, який є регулятором взаємодії організму із середовищем. В оберт входять: зовнішні враження на організм, переробка їх у внутрішнє (сюди, зокрема, відносяться відчуття), викликане цим внутрішнім враженням внутрішній рух, потім зовнішній рух організму назустріч предмету. Вчений сам підкреслив новизну свого підходу: ввів в число основних психологічних понять поняття «діяльності». Ці ідеї М.Я. Грота співзвучні матеріалістичної психології Сеченова, на вплив якого він сам вказував. Аналізуючи теорію психологічного оберту М.Я. Грота, В.В. Рибалка помічає елементи системного підходу, який сформувався в науці лише через декілька десятиліть.

М.Я. Грот віддає перевагу англійській школі емпіризму, критикує німецьку за її віддалення від емпірії. В результаті чого формується російська національна психологічна школа.

М.Я. Грот залишає помітний слід у формуванні наукової теоретичної вітчизняної в основному ідеалістичної психології та науки кінця XIX початку XXст.

2. Застосування біографічного методу передбачає отримання різномірної об'єктивної інформації, для чого використовуються різні форми автобіографічної методики: опитування, інтерв'ю, тести. Також необхідним є аналіз свідчень очевидців, дані отримуються під час бесіди та опитувань близьких людей, під час первинного аналізу спогадів сучасників. Також використовуються модифікації методу вивчення продуктів діяльності, коли

проводиться контент-аналіз щоденників та листів, здійснюється побудова кривих продуктивності і діаграм життєвих вимірів активності особистості.

В результаті біографічного дослідження творчості М.Я. Грота, вияляються цікаві сторони формування особистості і творчості вченого, чітко видно періодичність його наукової діяльності.

Сучасні автори які аналізують творчість М.Я. Грота з точки зору біографії, вказують на його науковий стиль, система наукових поглядів, творчий світогляд які формувалися на протязі різних етапів його життя, залежать від оточення, сім'ї, наукового світогляду колег та вчителів, соціальних умов країни в якій знаходився вчений в той чи інший період життя.

3. У сучасній психологічній практиці контент-аналіз застосовують як основний метод досліджень; складову дослідницьких методів; допоміжну процедуру оброблення даних, отриманих іншими емпіричними способами. У кожному разі здійснюють попередню перевірку вірогідності аналізованого тексту чи усного повідомлення, встановлюють надійність, змістову і критеріальну валідність аналітичної процедури.

4. В результаті методологічних пошуків М.Я. Грота виділити два етапи: перший – позитивіський 1876-1885 роки; другий – ідеалістичний 1885-1899 роки. Зі сторони предметної спрямованості досліджень М.Я. Грота, виділили три основні етапи: дослідження емоцій, пізнавальної сфери та етап пов'язаний з дослідженням волі.

Проаналізувавши методологічні дослідження М.Я. Грота і Г.О. Балла, виявили збіжність методологічних поглядів та поглядів на розвиток психологічної науки. Автори однаково підтримували гуманістичну психологію в її основних засадах і методах. В результаті аналізу творчості вчених різних епох, можна виділити основні поняття, які поєднують їх наукові погляди стосовно методології психологічної науки. Ці поняття стосуються: гуманізму, особистості, свободи, об'єктності та суб'єктності,

інтелекту, культури, оптимізму і песимізму, діалогізму, цілісності особистості, системності, та ін.

5. Дослідження особистості було і завжди буде актуальним в психологічній теорії і практиці. Особистість потребує не тільки своїх якостей як таких, але і їх залежності від зовнішніх умов і від власної індивідуальної активності.

Своєрідність підходу М.Я. Грота до емпіричного дослідження особистості людини пов'язана з тим, що він розглядав розвиток емоційної і моральної сфери особистості, визначаючи їх як основні в людській природі. Разом з тим М.Я. Грот, як і Ф.М. Достоєвський і В.С. Соловйов, прагнув зрозуміти не тільки природу особистості, а й світу. М.Я. Грот намагався «перекласти» філософські концепції на мову психології, зробивши можливим їх об'єктивне дослідження.

Вивчаючи зміст наукових поглядів в дослідженні особистості М.Я. Грота і Г.О. Балла можна сказати що їх наукові концепції майже зізвучні. Це дозволяє зробити висновок щодо впливовості наукових поглядів М.Я. Грота на формування психологічної науки сучасності. Творчий спадок М.Я. Грота зробив важливий вклад у майбутнє досліджень в сфері особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архангельська І. Д. Грот і перший в Росії філософський журнал // Питання історії. 2000. № 3. – С. 6
2. Балл Г. А. Принципи сучасного гуманізму (психологічний аспект) // Питання психології. – 2009. - № 6. – С. 3-12
3. Балл Г.О. Психологія в раціогуманістичній перспективі: Обранні роботи [Текст] / Г.А. Балл. - К. : Вид-во «Основа», 2006. – 408с.
4. Балл Г. О. Психологія Методології: Раціогуманістический погляд / Питання психології. – 2011. – № 2. – С. 3-13
5. Балл Г.А. Принцип самозастосовності гуманістично орієнтованої психології // Горизонти освіти (Севастополь). 2008. № 2. – С. 6 - 21.
6. Балл Г.О., Медінцев В.О. Особистість як індивідуальний модус культури і як інтегративна якість особи // Горизонти освіти. – 2011. – № 3. – С. 7-14.
7. Бойправ М. Д. М. Я. Грот як особистість и професіонал / М. Д. Бойправ // Наукові записки Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя / Ніжин. держ. пед. ун-т ім. М. Гоголя; відп. ред. Є. І. Коваленко; гол. ред. В. П. Яковець. – Ніжин, 2001. - Психолого-педагогічні науки. Ч. 2. – С. 170- 174.
8. Бойправ М. Д. Наукова спадщина М. Я. Грота і сучасна психологія (з історії вітчизняної психології). Ніжин, – 2009. –182 с.
9. Бойправ М. Д., Олексієнко А. І. Розвиток ідеї про духовне життя людини в творчості М. Я. Грота // Актуальні проблеми психології: психологія особистості. К., 2010. Т. 11, вип. 3.– С. 54-60.
10. Бойправ М. Д. М. Я. Грот и Московське товариство психологів // Актуальні проблеми психології: психологія особистості. К., 2009. Т. 11, вип. 2. С.13-19.
11. Гусельцева М. С. Раціогуманістичний підхід Г.О. Балла: Психологія свободи и творчого синтезу // Психологія та суспільство. 2017 № 2. – С. 41.

12. Гранатович Л. В. Викладачі Ніжинської вищої школи. Ч. 1. 1820 - 1920: біобібліогр. покажч. - 2-е вид., допр. доп. / Л. В. Гранатовіч; Ніжин. держ. пед. ун-т ім. М. Гоголя; Фундаментальна б-ка; Центр гоголезнавчих дослідж. - Ніжин, 2001. – 3 46-56.11.
13. Грот Н.Я. Про наукове значення песимізму і оптимізму як світоглядів. Одеса: тип. Зеленого, 1884. –28 с.
14. Грот Н Я Життєві завдання психології // Зап. філософії та психології. – 1890 Кн. – С. 187.
15. Грот М. Я. Значення почуття в пізнанні і діяльності людини / Н. Я. Грот. – М., 1889. – 42 с.
16. Грот М. Я. Ставлення філософії до науки і мистецтва / Н. Я. Грот. – Київ, 1883. – 27 с.
17. Грот Н.Я. Прогрес і наука. // Питання філософії та психології. Одеса, – 1883. – 16 с.
18. Грот Н.Я. Сновидіння як предмет наукового аналізу - Київ. 1878. - 68 с.
19. Грот Н Я Джордано Бруно і пантеїзм.:філос. нарис // Записки імп. Новоросійського ун-ту. Одеса, 1885. – Т. 41. – II. Частина облікова. – С. 265
20. Грот М.Я.Основні моменти в розвитку нової філософії. Головні напрямки нової філософії. Емпіризм і натуралізм: Бекон і Гоббс // Питання філософії та психології. – 1891. – Кн. 8. – Спец. відділ – С. 42-57.
21. Грот М. Я. Психологія почуттів в її історії та головних засадах, 1879-1880. [Електроний ресурс]. С. 432-433. – Режим доступу: <http://books.e-heritage.ru/book/10076076> (дата звернення: 12.05. 2017)
22. Грот Н. Я. До питання про реформу логіки. Досвід нової теорії розумових процесів. – Лейпциг, 1882. – 349 с.
22. Грот М. Я. До питання про класифікацію наук. – СПб., 1884. – 70 с.
24. Грот М. Я. Про годину // Питання філософії та психології. – М., 1894. Кн. 3. –С.251.

25. Грот М.Я. Про завдання журналу «Питання філософії і психології»// Питання філософії та психології. –1889. –Кн. 1. – С. 5-20.
26. Данилова О. М. Соціологічна енциклопедія . Мінськ: Бел. Ен., 2003. – 364 -365 с.
27. Дарчук Н. П. Навчальна програма «Корпусна лінгвістика: проблеми, методи, перспективи» / Н. П. Дарчук – К .: – 2013. - 11 с.
28. Ждан А Н Історія психології від античності до наших днів.– М: Академічний проект, 2004.–113 с.
29. Енікеєв М.І. Психологічний енциклопедичний словник. М., 2010. – 324 с.
30. Павлов А. Т. Грот М. Я., його місце в історії російської філософії // Питання філософії. 2003. № 10.– 18 с.
31. Петрушевський А В Кондаков І.М. Психологія. Ілюстрований словник. // 2-е вид. допр. и доповн. – СПб., 2007.–151-152с.
32. Подшівалкіна В. І.Методологічні проблеми психології у творчості М. Я. Грота та сучасність. Напередодні апогею 2016.– с. 107
33. Роменець В. А. Історія психології. ХІХ - початок ХХ століття. Київ, 2007. — 830 с.
34. Рибалка В. В. Микола Грот: теоретичні питання філософії и психології особистості: до 155-річчя від дня народження // Психологія та суспільство. 2008. № 1. С. – 10.
35. Рибалка В.В. Психологічна теорія особистості Г.О. Балла // Психологія та суспільство. 2017. № 2. С. – 104
36. Самойленко Г. В. Микола Якович Грот / Г. В. Самойленко // Самойленко Г. В. Ніжинська вища школа: від гімназії Вищих наук до університету. – Ніжин, 2000. – С. 79-81.
37. Сидоренко Є.В. Методи математичної обробки в психології / Є.В. Сидоренко. – СПб. : ТОВ «Мова», 2003. – 350-365 с.

38. Степан В. С., Гусейнов А. А., Семігін А. Н. Нова філософська енциклопедія. У чотирьох томах. / Ін-т філософії РАН. Науково-ред. рада: Думка, 2010.– 561 с.
39. Кондаков І.М. Психологія. Ілюстрований словник. // І.М. Кондаков. – 2-е вид. допр. і допов. – СПб., 2007. 151-152с.
40. Костенко Н., Іванов В. Досвід контент-аналізу: моделі та практики: Монографія.– К.: Центр Вільної преси, 2003. – 44 с.
41. Колубовский Я. Грот Микола Якович // Енциклопедичний словник/ під ред. І. Е. Андріївського ; вид. Ф. А. Брокгауз, І. А. Єфрон.– СПб., 1893. – Т. 9а. – С. 775–777.
42. Кривопішина О.А. Психологія літературної творчості в юності: монографія / - З: Вид-во СумДУ, 2009. – 448 с.
43. Лазурский А. Ф. Класифікація особистостей. М., 1922.– 45 с.
44. Лактіонов А.Н. Координати індивідуального досвіду. Харків, 2010. –366 с.
45. Лопатін Л.М. Микола Якович Грот: Некролог // Питання філософії та психології. – 1899. - Кн.– 48 с.
46. Леонтьєв, Д.А. Психологія свободи [Електронний ресурс] / Д.А. Леонтьєв // Психологічний журнал. – 2000. Т.21, №1. – Режим доступу: http://psylib.org.ua/books_leond01.htm (дата звернення: 25.11.17)
47. Летцев В. М. «Він ніби народився бути професором...» / В. М. Летцев // Психолог. – 2005. – № 6. – С. 12–15.
48. Манаїв О.Т. Контент-аналіз. Опис методу. 2010. № 1. – С. 50-58— Електрон. аналог друк. вид.: режим доступу: <http://psyfactor.org/lib/kontent.htm> (дата звернення: 04.10.17)
49. Марцинковська Т. Д. Микола Якович Грот// Розвиток особистості. – 2000. - № 2. – С. 69-71.
50. Марцинковська Т.Д. Історія психології: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / Д. Т. Марцинковская. - М.: «Академія», 2001. – С. 461- 465.
51. Маслін М. А. Апришко П. П., Поляков А. П. .. Російська філософія. Енциклопедія. Вид. друге, допр. і допов. - М:2014.–146-147 с.

52. Міхальова А.Б. Грот М. Я. Про особистість // Розвиток особистості. - М., – 2000. – № 2. –71-85с.
53. Міхальова А. Б. Емоційний розвиток особистості в концепції М.Я. Грота // Науково-методичний електронний журнал «Концепт» – 2015. – Т. 26. – С. 196-200. – Електрон. аналог друк. вид.: режим доступу: <http://e-koncept.ru/2015/95324.htm> (дата звернення: 20.09.17)
54. Міхальова А.Б. Витоки експериментального дослідження емоцій в Росії Серія «Психологія» 2012. Т. 1, № 1. – С. 57-61– Електрон. аналог друк. вид.: режим доступу: <http://isu.ru/izvestia> (дата звернення: 22.09.17)
55. Міхальова А. Б. Проблема особистості в концепції М. Я. Грота: автореф. дис. канд. психол. наук. М., – 1999. – 17 с.
56. Міхальова А. Б Наукові погляди М. Я. Грота і їх вплив на становлення психології в Росії // Вісник Північно-Східного федерального ун-ту ім. М. К. Аммосова. 2009. Вип № 3, т. 6.– С.91-96.
57. М'ясоїд П. А. Психологія та епістемологія // Психологія та суспільство. 2017 – № 2. – С. 56
58. Шапар В.Б. Рассоха В. Є. Новіший психологічний словник -Вид. 4-е - РОСНО н / Д: Фенікс, 2009.– 33–35 с.
59. Шебора О. А. «Микола Якович Грот в Нарисах, спогадах і аркушах товаришів і учнів, друзів і шанувальників» – М: «Книга за вимогою», 2012.– С. 37
60. Ярошевський М. Г. Теоретична психологія - М: «Академія», 2003.– 536 с.
61. Ярошевський М.Г. Історія психології від античності до середини ХХ століття. – М.: Академія, – 2004. – 245 с.
62. Ярошевський М. Г. Наука про поведінку: російський шлях. – М.: Ін-т практ. психології, Воронеж: НВО «МОДЕК», 1996. – 380 с.
63. Юськів Б. М. Контент-аналіз. Історія розвитку і світовий досвід. - Рівне.: Перспектива, 2006. – 203 с.